

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 29. V torek 19. julija 1853. II. tečaj.

Tonček v šoli.

Tonček. Dones že spet nisim velikih pismenk poznal; tole pogledjte pismarico, da vidite, kar so drugotečajarji dones pisali.

Oče. Daj sem, da glasno berem in ti pokažem, kar notre stoji. Tole je bilo v pismarici pisano:

Tt Ff Ji Ll.

Tomaž, Triglav, Frice, Franc, Jordan, Jeruzalem, Jernej, Ljubelj, Lavre, Ljubljana, Lipica. V reki Jordan je sv. Janez Jezusa kerstil. Jezus, 12 let star, je šel s svojimi starši v Jeruzalem molit. Ljubljana je mesto, Triglav pa gora.

Tonč. Narprej so nas popraševali, alj še nismo pozabili, kaj so domače in kaj divje dojivke, kaj domače in divje ptice. Potem smo pa poskusili, tiste dojivke in ptice imenovati, katerih meso jemo. Pravili so nam, kako lepo ljubi Bogec za nas skerbi, da je toliko žival stvaril, katerih meso nam sladko diši in nam močno služi. Imenovali smo tacih žival mnogo, slednič je pa Kez narjev Boštej vse vkup še enbart posnel. Prašali so ga: povej mi, ktere dojivke nam dajajo mesa, da ga jemo. On se je prav možko takole odrezal: Sledeče dojivke nam dajajo mesa: vol, bik, junec, krava, junica, tele, ovca, kaštrun, kozel, kozliček, svinja ali prešič, koza, zajec, jelen, košuta, serna, divja koza.

Oče. Alj vam niso povedali, kako pravimo mesu, ki ga do bimo od volov in krav?

Tonč. Ne samo to so nam povedali, temuč še več od mesa; sem dobro pazil, mislim, da bodem vam še sedaj znal vse prav povedati. Kravam in volom pravimo tudi *govedje*, zato se njih meso imenuje *goveje* meso alj *govedina*. Meso od telet se pravi

telečje meso alj *teletina*, meso od svinj — *svinsko* meso alj *svinjina*, — od ovc — *ovčje* meso alj *ovčjerina*, — od kozlov — *kozje* meso alj *kozlovina*.

Oče. Alj kej to že veš, kako se pravi meso od divjih žival?

Tonč. Tudi to že vem, so nam tudi dones povedali; meso od divjih žival se pravi *divjačina*.

Oče. Sedaj pa še povej, katerih ptic meso mi jemo.

Tonč. Ptice, katerih meso mi jemo, so: kokoš alj kura, pišče, petelin — pa g. učitel so djali, da petelinovo meso je preveč terdo in togo, raca, gos, kapun, golob, prepelica, kornprat, jerebica in še več družih.

Oče. Povej — pa spet koj kratko, ktere dve pismenki ste se dones učili?

Tonč. Učili smo se *b* in *p*. Ravnikov Lenc je moral poskusiti, kako se ovce derejo, ko so lačne. To je, so djali g. učitel, glas *b*. Ako pa ustnice malo bolj stisnemo, jih malo odpremo in dihemo, potem slišimo glas *p*. Iz sledečih besed smo glas *b* iskali: *bica*, *bula*, *belič*, *bogat*, *baba*. Glas *p* smo pa iz sledečih besed dobili: *pipa*, *puta*, *pepel*, *poppek*, *pastir*. Te pismenki pisati tudi ni težavno.

Oče. Alj veš, komu je *b* in komu *p* podoben.

Tonč. Pismenka *b* je podobna tihnici *l*, in pismenka *p* je podobna *n*; tihnici *l* se samo na koncu pika pristavi in je *b*, tihnici *n* se samo prva debela čerta podalša, in je potem *p*.

Oče. Ktere besede so vam pa vkazali pisati, da bi se novih pismenk naučili in starih bolj privadili?

Tonč. Pisali smo: bo ro vi na, po pi je mo, bo ju je mo, pi ša lo, pe ne zi, pa ša, ba bu ra, pi še mo, pe ro, pe re sa. Atej! še to moram pristaviti, da smo vselej besede v slovke, in slovke v pismenke razlagali alj razglabali.

Skoraj bi bil pozabil povedati, kar smo se dones rajtati učili. Atej! alj véste, kaj je to rajtbenica? Jaz pa vem.

Oče. No! to bode pravo, če boš ti več vedel, kakor jaz; moram obstati, da ne vem, kaj je rajtbenica. Povej mi!

Tonč. Rajtbenica je lesena ali železna lestvica, ki ima 10 šprekel; na pervej šprekli je edna, na drugej dve, ... na de-

setej šprekli je 10 okroglic nataknenih; okroglice se na spreklah dajo lahko premikovati, kamor komu drago.

Oče. Alj si že vidil rajtbenico (Rechenstock)?

Tonč. Je še nisim vidil, v šoli je nimamo, alj g. učitel so jo nam na deski s krido lepo pokazali, pa vendar, so pristavili, je škoda, da rajtbenice v šoli nemamo, si bomo taj morali s čertami pomagati.

Oče. S čertami pa tudi jaz znam se obhoditi, le vzemi klinček in ploščico, da vidim, kako znaš. Naredi mi narprej edno čerto, spodaj dve, sedaj tri in tako do deset.

Tonč. Takole se to naredi:



Oče. Presneto! lepo to znaš. Sedaj mi pa s enojko šteje in s čertami pokaži, da vidim, saj ste se to že učili. Le pobrisi!

Tonč. Sem pobrisal in takole začnem: lejte! to je edna čerta I, 1 čerta in še edna ste dve čerti II, 2 čerti in edna so tri III, . . . devet čert in edna je deset čert.

Oče. Vse pobrisi, tih deset čert pusti in edno odštevej, tudi to ste se že u šoli učili.

Tonč. Od desetih čert edno je jih devet čert, od devetih edno je jih 8, . . . od dveh edno je edna. Sedaj nobene čerte ni več na plošči.

Oče. Sedaj mi pa nekaj z glave zrajtaj: Uršej ima 6 peres, pa edno zgubi, koliko jih še ima?

Tonč. Od šestih peres edno, ostane jih 5.

Oče. Posodi še Minki edno, koliko jih še ima?

Tonč. Od 5 edno ostane jih 4.

Oče. Že vidim, da znaš z enojko pridno in urno doštrevati in odštrevati.

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

Mišice, kite in koža.

Mišice in kite vse kosti krijejo in jih med seboj vežejo.

Mišice navadno pravimu mesu živalnih teles. Vsaka mišica ima svojo posebno nalogo in je za to stvarjena, da telo pregibati pomaga.

Zraven mišic se po celem životu raztekajo *kite*; te so togi, terdi, beli, lasom podobni trakovi.

Kaka moč da je v kitah si lahko mislite, ako pazite, kakšne peze ljudje nositi, in živali vleči zamorejo.

Če konje pregledujemo, kako slabe, gibčne kosti imajo, bi mogli misliti, da je njim nemogoče take peze vleči. Dro jim pomagajo kosti; pa nar večjo moč imajo v mišicah in kitah. Te njih kosti med seboj vežejo, napenjajo in gibajo. Če hočete kite viditi, pogledjte nogo kake zaklane kokoši. Najšli bote pet belih nit pod kožo; ako te nategnete, se bo noga gibala in skerčila.

Celo truplo obdaja dalej *koža*; pri živalih ima več imen, postavim kerzno, odevalo itd. Ona je ogrinjalo umetnega dela, od kterega smo dosihmal govorili. Ogrinja namreč kostovje, kosti, mišice, kite, drob itd.

V koži jenjajo kite in žile. Koža žival je kosmata alj pa s perjem pokrita; to bo vam znano. Iz kož čveteronogatnic dobimo usnje.

Veliko tistih gerdih mučiteljev misli, da živali zavoljo tega bolečin toliko ne občutijo, ker njih truplo močnejše odevalo ogrinja, in jih nevsmileno pretepaajo.

Kako lahko in tanjko živali občutijo, nam že to spričuje, kakor sim že poprej rekel, da je njim sitno, ako se le muhe na nje vsedejo.

Glej! živali čutijo, ako jih muhica vsčene alj po njih skakla, koliko več bojo čutile, ako jih ti s bičem alj s kolom pretepaš, — ti nevsmiljeni gerdun!

Jaz nisim vam samo pokazal, kako, da je živalsko truplo stvarjeno, temuč sem vam tudi pokazal, kako da je človeškemu telesu podobno.

Mislím, da bote sedaj spoznali, da nam ljube živalice niso tako tuje, kakor marsikteri misli, ki je previsoko učen alj pre-
rahlega serca, alj pa, ki je preveč neumen in sirov.

Varujte se taj, da ne bote žival mučili, in pomislite, da tudi
one občutijo bolečine, kakor mi.

Živalice vas milo pogledujejo, se tresejo, zdihujejo, čudne
glasove od sebe spuščajo in bi rekel vas prosijo; oh! vsmilite se
jih, ne mučite jih!

Žival rada vboga, in si na vso moč prizadeva, da nam za-
more vstreči; naj bo taj tudi človek proti živalim dobrotljiv.

Drugo nedelo bomo pa od živalske duše se pogovarjali.

(Dalje sledi.)

Zvesti psiček.

Da so tudi neumne živali velikokrat človeku koristne in
k veliki sreči, se razvidi med drugim iz nasledne prigodbe. Bo-
gat tergovec je popotval nekega dne skoz dolgi in samotni boršt.
Ker je bla cesta za vožno preslaba, je jahal berzdega konjiča.
Ta in zvesti psiček, ki je veselo krog njega skakljaj, sta mu bla
edina tovarša. Okoli poldne začne solnce jako pripekati, toraj
okrene tergovec na prijazno zeleno trato poleg ceste v hladno
senco, da bi se enkolko spočil, in tud konja malo nahranil. — Za-
mišljen v svoje kupčije se precej dolgo pomudi; poslednič zasede
zopet svojega konjiča, in brezskerbno jo maha po borštu naprej.
Čez dolgočasa še le pogreši tergovec svojega zvestega psička;
ravno premišluje, kje bi bil taisti ostal, kar perleti za njim, in
jame pred konjem močno lajati, kakor bi ga po sili hotel
vstaviti in nazaj verniti. Tergovec vendar ne porajta na pseta, le
urno konja perganja, da bi poprej dolgočasni boršt prešel. Ker
pes z vednim lajanjem konja vstaviti ne more, začne kakor v
jezi pred njim kviško skakati, in ga clo v gobec grizti. Tergovcu
se nenavadno obnašanje kužeja čudno zdi, sumiti začne, da bi ne bil
taisti morebiti clo stekel postal, in ker se je konju čedalje bolj v
gobec zaganjal, tudi se nikakor potolažiti in odgnati ni dal, resnično
misli, da je pes stekel, seže po samokres, in svojega zvestega
kužeja nevsmljeno vstrelil! —

Milo psiček zacvili in se vleže v bližni germ, nevsmiljeni tergovec požene konjiča in jaha urno naprej po borštu. Že se solnce nagne k zahodu, v dobri pol uri je tudi tergovec na kraju donašnjega popotovanja, al — groza in strah ga obide! zdaj še le pogreši svoj zapasnik, v katerem je imel vse svoje denarje, več jezer goldinarjev spravljenih. Neka otožnost, ktera mu je že poprej serce morila, se mu zdaj v silno žalost spremeni, urno oberne konjiča in zdirja po borštu nazaj, vedno mu pa neki notrajni glas pravi: Pa ne, da te bi bil hotel tvoj psiček z svojim nenavadnim lajanjam zgubljenih denarjev spomniti? Do germa pridši, kjer je svojega pseta nevsmiljeno vstrelil, stopi z konja, ga išče okol in okol, pa kervave kaplje mu kažejo sled, da se je psiček po cesti prot sredi boršta nazaj plazil. Klaverno jaha tergovec nazaj po potu, in gleda, kje bo svoj zapasnik najdel; perbliža se zeleni trati, svojemu opoldanjemu prebivališču, al kaj zagleda tu? — Vbogi kužej, ves kervav, leži sklučen kakor zavitek okolj zapasnika svojega nevsmiljenega gospodarja.

Ker z lajanjem ni mogel njega zgubljenega zapasnika spomniti, se je potem, ko ga je že smertna krogla zadela, težavno nazaj perplazil, da bi bil zvesti čuvaj pri premoženju svojega gospoda. Milo je gledal tergovec svojega psička, ki je od dolzega pota in zgubljene kervi že začuje zdihleje pojemat; ko pa psiček svojega gospodarja poleg sebe začuti, odpre še enkrat svoje zatemnjeno oko, s repom kakor k slovesu težavno pomaja — in pogine. —

Britka solza zalije tergovcu oko, dolgo zamišljeno gleda mertvega, zvestega čuvaja, poslednič se stegne po zapasniku in žalostno odide. —

Ljuba šolska mladina! vtisni si to povest dobro v serce; nikdar se ne podstopi, kako žival terpinčiti, al clo moriti, ako ne, boš točila nekaj mile solze kakor nevsmiljeni tergovec.

Josip Levičnik.

Grob.

Grob, o grob, ti krajček mili, Kar je zdaj in davno bilo,
Kak prevzameš mi sercé! Pod odejo tvojo je,
Se v oči mi solza vsili, Kar se bude še rodilo,
Želje svetne zastojé! Tebi bo rodilo se! —

Srečni, srečni, ktere krije

Hribček hladni mirno že,

Notri sladko se počije,

Rane svetne ne moré. — —

A. Praprotnik.

Drobtinčice.

* „Oesterreichischer Schulbothe“, ki se dobi na Dunaju pri L. W. Seidelnu in na celo le 2 fl. velja, naznani knjige, ki se v zalogi c. k. bukvarnice dobijo.

Od knjig v slovenskem jeziku tole pravi: 1. Abecedna tabla 1 kr.; 2. Abecednik za šole na kmetih 3 kr.; 3. Abecednik za slovenske šole 8 kr.; 4. Abecednik za slovensko-nemške šole 10 kr.; 4. Berila alj Listi in Evangeli v nedelje in praznike celega leta, in vse dni svetega posta 28 kr.; 6. Berilo za drugi klas malih šol na kmetih 19 kr.; 7. Jedenkrat jeden 1 kr.; 8. Kerščanski katolški nauk okrajšan, spisek iz velikega katekizma v prašanjih in odgovorih. Božje kraljestvo na zemlji, ali dogodivščina svete vére Jezusove 15 kr.; 9. Mali katekizem za prvošolce 5 kr.; 10. Malo berilo za prvošolce 15 kr.; 11. Nemška slovnica za slovenske šole 12 kr.; 12. Ponovilo (Unter der Presse.) 13. Tablica slogovanja s tisnimi pismenkami 5 kr.; 14. Tablica slogovanja s pisnimi pismenkami 5 kr.; 15. Wandfibel, 10. Tafeln. Einzeln 7 kr.; 16. Wandfibel, 10 Tafeln. Zusammen 51 kr. V slovensko-nemškem jeziku: Malo berilo (Unter der Prese).

* *Bukvice za šolske darila:*

Bliža se konec šolskega leta. Sopot bo treba pridne in marljive učence za njih trud z lepimi podobami in bukvicami razveseliti in jih tako spodbosti, da bodo v začetem nauku tudi daleč tako lepo napredovali. Zatorej naznanujemo vsim prijateljem šol in mladine nekaj prav dobrih in za šolske darila namenjenih bukvic

z novim pravopisom, ki so v Leonovej ali Liegelnovej (Sigmundovej) bukvarnici v Celovcu in tudi drugot, nalaš za darila vezane, po pristavljenej ceni dobiti :

Molitevne bukvice.

- Sveto opravilo za šolarje*. Spisal A. Slomšek, 16 kr. sr.
Angel molitve za pobožne šolarje, 8 kr. sr.
Molitvice in potrebni nauki za pridne mladenče, 16 kr. sr.
Posebni nauki in molitve za žensko mladost, 16 kr. sr.
Nebeške iskrice za mladost, sp. Pintar, 14 kr. sr.
Dušni raj v. pobožnih molitvah, 24 kr. sr.
Spomin Jezusovega terpljenja, 14 kr. sr.
Bukvice polne molitev in lepih naukov poleg Jaiza, 24 kr. sr.
Hvala božja ali navod, kako naj mladi kristjan vsak dan Boga časti, 21 kr. sr.
Stežica v nebesa, izdal Jeran, 8 kr. sr., (pri vdovi Anderiaša).

Povesti.

- Lepo darilo* za pridne šolarčke, 16 kr. sr.
Božidar, povest za slov. mladino, 16 kr. sr.
Blagomir puščavnik, povest, 34 kr. sr.
Divji Hunci pred mestom Meziborom, povest, 16 kr. sr.
Keršanski mladenč, ali ogledalo pobožnega življenja, 24 kr. sr.
Peter in Pavl, ali Bog ubozih sirot naj boljši oče, 24 kr. sr.
Bog nikomur dolžen ne ostane, povest, 24 kr. sr.
Keršansko devištvo, nauki za žensko mladost, 36 kr. sr.
Življenja srečen pot, nauki za mladenče, 54 kr. sr.
Zgodovina stare zaveze, spisal Ciringar, 18 kr. sr.
Stric Tomaž ali življenje zamorcov, 48 kr. sr.

Med mehko vezanimi se posebno priporočuje *sveta povest-nica stare in nove zaveze* od gosp. Kociančiča. Radi bi bili še nekoliko družih v Ljubljani izdanih prav lepih bukvic omenili, pa jih ni v Celovcu dobiti. Naj se torej častiti gospodi prijatelji mladine zmed tu naznanjenih zberó; syesti smo si, da bodo ž njimi svoje učence močno razveselili.